

is dit óók kerk?
bezinning

in

Bezinning 58

Onder vermelding van de titel te bestellen bij:

Raad van Kerken in Nederland
Kon. Wilhelminalaan 3
3818 HN Amersfoort
☎ 033 4633844
✉ rvk@raadvankerken.nl
ℹ www.raadvankerken.nl

Prijs: € 6,50 (inclusief portokosten)

Amersfoort, 2019

COLOFON

Eindredactie

Marina Kapteijn en Hillie van de Streek

Vormgeving

Bepie van Laar

Foto's/afbeeldingen

Jongerenklooster Diepenveen (4,26); Raad van Kerken (7, 10 tweede van boven, 23); Tom Wilbrink/Sassenheim (8,9), Olga de Lawrence (10, derde van boven), Gerrit te Vaarwerk/Lochem (10, beneden), Rudy Dingjan (11), Yosé Höhne-Sparborth (13), Rinus Bijkerk (15), Rutger van der Steenhoven/Rotterdam (21), Westfries Museum (24/25), Leuny de Kam (28), Dominianenklooster (29), Sander Funcke (30)

Omslag

Afbeelding: Anne-Marie van der Wilt - www.zin-in-kleur.com

Ontwerp: Marijke Kamsma – bliksemzwart.nl

Kerkennacht 2019

✉ kerkennachtnl@gmail.com

ℹ www.kerkennacht.nl

De uitgave stelt als doel de verschillende visies zoals ze binnen de lidkerken van de Raad van Kerken leven te laten zien.

Het bureau heeft geprobeerd alle rechthebbenden van foto's en/of andere uitingen te achterhalen en te noemen. Mocht dat naar uw idee onvoldoende gelukt zijn, dan kunt u zich in verbinding stellen met het bureau van de Raad van Kerken. De Raad aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid.

IS DIT ÓÓK KERK?

Hoe kerk-zijn verrassend
gestalte krijgt

Inhoudsopgave

Is dit óók kerk?	3
Waar twee of drie	5
Het geloof uitdragen	6
Cultuur en religie	8
Van Uni&k naar Uniek	11
Toneel in een religieuze setting	12
Hoopgevend Irak in de Antoiniuskerk in Utrecht	13
Een open ruimte voor studenten	14
Met hart en ziel	16
De maaltijd: feest van ontmoeting en verbinding	17
Klooster in de cloud	18
Verhalenhuis Haarlem	20
Het wondere landschap van de internationale christelijke gemeenschappen	21
Groene websites	22
Gedicht <i>Op zoek naar eenvoud</i>	24
Jongerenklooster Diepenveen: waar de stilte richting krijgt	26
Met museumjaarkaart naar de kerk	28
Dominicanenklooster: burendag!	29
Een sportief tintje	30
Column: de pastoor van Königsleiten	31
Colofon	32

Is dit óók kerk?

Het thema is ontstaan uit het idee dat mensen die van buiten ineens een kerk betreden, onverwachts verwonderd kunnen raken door wat zij daar aantreffen of ondervinden. De Kerkennacht vindt inmiddels voor de achtste keer plaats. Onze kleine werkgroep, ondersteund door de Raad van Kerken, geeft het evenement elke twee jaar een motto mee. Zo hopen we de herkenbaarheid te vergroten en het publiek een indruk te geven wat het kan verwachten. Er is altijd één thema, maar hoe dat wordt ingevuld, dat is aan de talloze kerken in steden en dorpen die meedoen.

Over het landelijke motto is in de werkgroep van te voren goed nagedacht. We stoeiden over vragen als 'Wat willen we bereiken met de Kerkennacht? Waar is het ons ook al weer om begonnen met dit evenement? Hoe kiezen we een thema dat de lading dekt en tegelijk voldoende te raden overlaat? Is het thema aantrekkelijk genoeg om mensen te trekken?'

Het resultaat van ons wikken en wegen ligt nu voor u: Is dit óók kerk? We hebben lang gesproken over die beide accentjes op de o's. Ook over het vraagteken. Moet daar niet nog een uitroepteken bij? Het komt aan op de details. De streepjes op de o horen er bij, want ze leggen letterlijk het juiste accent. Wij spelen in op het onverwachte, op de verrassing. We appelleren aan de eerste indrukken van mensen van buiten de kerk om aangenaam verrast te worden als ze tijdens de Kerkennacht in hun stad of dorp de drempel overgaan. En als ze zien wat er allemaal in en vanuit de diverse geloofs-gemeenschappen en tradities gebeurt. Er is in de kerk veel meer te beleven dan je denkt.

het motto van kerkennacht 2019

21 tot 23 juni 2019

Misschien ook wel dingen waarvan je je af kunt vragen of dat wel bij de kerk hoort.

Inhoud aan het thema geven, dat is de uitdaging die die we meegeven aan onze kerken. De plaatselijke kerken en gemeenschappen in het land staat het vrij om op eigen manier invulling te geven aan 'Is dit óók kerk?' Het motto is bedoeld als een stimulans om vanuit de eigen vertrouwde kerk opnieuw – als komend van buiten – na te gaan wat het unieke, verrassende, of onverwachte is, dat je in je kerk graag met bezoekers van de Kerkennacht zou willen delen. En wie weet leert die blik van buiten om zelf óók weer als nieuw naar onze eigen kerk te kijken. Zet de deuren gewoon wagenwijd open en laat je verrassen door de indrukken van je bezoekers.

Als landelijke werkgroep zijn we benieuwd hoe het thema 'Is dit óók kerk?' de komende maanden op weg naar het weekend van vrijdag 21 tot zondag 23 juni 2019 wordt uitgewerkt en gestalte krijgt.

Ook wij laten ons graag verrassen!

Bert Altena, voorzitter werkgroep Kerkennacht

Waar twee of drie

Waar twee of drie in uw naam
geloof delen,
hoop koesteren,
liefde schenken,
elkaar de hand toesteken,
elkaars zwakte dragen,
elkaar levenskracht geven,
dáár bent U in hun midden
als bron van leven.

Met maar twee of drie durft U het aan
een nieuw begin te maken,
een andere weg te wijzen,
de toekomst te openen
voor het gedeelde brood,
voor het levende water,
voor de klare wijn.
Zó verandert U eenlingen
in een volk dat samengaat.

Geef dat ik met die twee of drie
mij op weg durf te begeven,
mij van harte wil inzetten,
mij persoonlijk geroepen weet,
uit honger naar recht en rede,
uit dorst naar echte vrede,
om waarheid te doen en te spreken.
Wil zo tastbaar aanwezig zijn
als bron van mijn leven.

Alfred Bronswijk

Het geloof uitdragen

Interview met Marleen Stelling, ambassadeur van de Kerkennacht

Wat was je eerste reactie toen je werd gevraagd om ambassadeur van de Kerkennacht te zijn?

'Ik voelde me vereerd! Ik kende het evenement al dat elke twee jaar terugkeert. Kerken openen hun deuren en laten een weekend lang zien wat ze in huis hebben. Een heel mooi initiatief om over kerkmuren heen te kijken en mensen die nooit in een kerkgebouw komen de stap over de drempel te laten wagen.'

Waarom vind je het belangrijk om het evenement Kerkennacht onder de aandacht te brengen?

'Om meerdere redenen. Veel kerkgebouwen zijn prachtig en van culturele en historische waarde. Mijn hart doet zeer als ik lees dat er weer een gebouw wordt gesloopt. Een initiatief zoals de Kerkennacht laat zien wat de waarde en schoonheid is van de gebouwen waar je zo vaak voorbijloopt, misschien zelfs zonder erbij na te denken.

Daarnaast betekent 'bij elkaar horen' in deze tijd iets anders dan vroeger. We hebben het vaak heel druk om alle bordjes hoog te houden, er is niet altijd tijd om aan de buurman te denken. Toch blijft de mens het verlangen hebben naar contact, naar iets voor elkaar betekenen. De kerk speelt daarin een belangrijke rol. Het is de plek waar eeuwenoude verhalen over mensen die zoeken naar liefde en vertrouwen blijven klinken. Open kerkdeuren zijn dus heel welkom.'

Het thema is: Is dit óók kerk? Wat is jouw associatie daarbij?

'Haha, mijn fantasie slaat snel op hol. Ik dacht bij het thema meteen aan een hoge schommel in de kerk – iets waar ik vroeger als kind altijd van droomde. Maar serieus: er is natuurlijk van alles mogelijk. Laat zien waar je kracht ligt, wat je te bieden hebt voor de wijk. Voor veel mensen die nooit een kerk bezoeken, is de kerk saai en stoffig. De Kerkennacht is de uitgelezen kans om het tegendeel te bewijzen.'

Geloof kun je op heel veel verschillende manieren uitdragen

Als je iemand in je eigen omgeving zou uitnodigen voor een Kerkennacht bij jou in de buurt, hoe zou je hem of haar dan proberen over te halen?

'Dat ligt natuurlijk aan wat er precies in de buurt wordt georganiseerd. Ik vind Night of Light een heel mooi initiatief in de Domkerk in Utrecht, mijn woonplaats. Een typisch voorbeeld waarin een kerk heel dicht bij zichzelf blijft als huis voor bezinning, als huis van God. Tegelijkertijd is 's avonds een kerk vol kaarsjes bezoeken ook een waardevolle belevenis voor wie niets met de kerk heeft. Ik wil lokale kerken graag uitdagen om op zoek te gaan naar de kracht van jouw club mensen, van jouw gemeenschap. Pak uit met kunstenaars uit de buurt. Laat markante buurtbewoners op de preekstoel staan. Organiseer een cursus schapen scheren en haal ondertussen geld op voor de betrokken stichting. Geef lokale initiatieven ten behoeve van ouderen, vluchtelingen, gezinnen een podium. Geloof kun je op heel veel manieren uitdragen, wees creatief!'

Cultuur en religie

Interview met Peter Nissen: Waar religie en cultuur elkaar verrassen

We hebben het over een verrassende kerk. Kunt u zelf momenten benoemen dat u de kerk als verrassend hebt ervaren?

'Verrassend vind ik de kerk vooral als je haar tegenkomt op plekken en momenten waarop je dat niet verwacht. Buiten het kerkgebouw dus. Buiten kerkelijk verband. Ik word altijd ontroerd als ik met mensen aan de praat raak die zich ergens in de samenleving inzetten voor een goede zaak, bijvoorbeeld in vrijwilligerswerk, in een buurthuis, in een kringloopwinkel, in een milieutuin, in een zangkoor, in het onderwijs en de zorg, en die, als je met hen doorpraat, hun inspiratie voor die inzet in hun geloof blijken te vinden. Velen van hen behoren tot die zestien procent van de Nederlandse bevolking die regelmatig kerkdiensten bezoekt. Daar vinden zij, als het goed is, bemoediging om zich in de wereld van alledag in te zetten voor het goede. En dan vaak niet met een uithangbordje erbij, zoals in de tijd van de verzuiling: dit doen wij als christenen, als kerkmensen. Nee, in het verborgene, zoals de Eeuwige in het verborgene is. Daar is de kerk op haar best. En het mooie is: die inzet stoort zich doorgaans niet aan kerkgrenzen. Ik heb vaak de neiging om bij de zending en zegen aan het eind van een dienst te zeggen: de kerkdienst is ten einde, maar de kerk begint nu pas echt, daar buiten!

Verrassing kan te maken hebben met het moment dat cultuur en kerk elkaar ontmoeten. Is het belangrijk dat cultuur de kerk aanspreekt?

'Cultuur en kerk hebben veel met elkaar gemeen. Zij bewegen zich allebei voorbij het direct nuttige en productieve. Zij moeten niet, maar zij mogen. Zij bewegen zich in de ruimte van de vrijheid, de betekenisgeving. En zij

doen dat dankzij het meest bijzondere vermogen van de mens: dat van de verbeelding. Dat vermogen stelt ons in staat om voorbij het direct zichtbare en tastbare te denken. In cultuuruitingen, zoals muziek, film, poëzie, beeldende kunst en dans, kunnen we ons een wereld voorstellen die er niet is, maar die wij wel in symbolen oproepen, en die er daardoor ook weer wel is. Zo is het ook in de kerk: daar kunnen wij, vooral in de liturgie, dromen over een wereld die er nog niet is, maar er wel kan komen. Een wereld die mooier is, liefdevoller, rechtvaardiger. En die droom houdt ons op de been. Dat hebben we nodig.

De cultuur reikt ons de vormen aan waarin wij die dromen kunnen verbeelden. De kerk heeft zich in haar tweeduizendjarige geschiedenis altijd laten voeden door de cultuur om haar heen. De kerk hoeft niet samen te vallen met die cultuur, maar zij moet er ook niet totaal van vervreemden. Want dan wordt haar boodschap onverstaaanbaar. Daarom is het goed dat kerkmensen, vooral voorgangers, zich blijven laven aan de eigentijdse cultuur. Zij reikt ons taal en beelden aan om toch woorden en uitdrukkingsvormen voor het onzegbare te vinden.

Bestaat de omgekeerde beweging ook: een cultuur die door de kerk wordt aangesproken?

'De kerk is natuurlijk eeuwenlang een drijvende kracht in de cultuur geweest. Zij leverde verhalen aan die een neerslag vonden in literatuur, in beeldende kunst, in muziek, in films en theater. Zij was ook hoedster van die cultuur. Vaak was zij opdrachtgever voor kunstenaars.

Dat was allemaal in een tijd dat de kerk in de samenleving, vooral in Europa, een vanzelfsprekende machtspositie had. Die tijd is voorbij. Maar nog altijd beschikt de kerk over een enorme voorraadschuur aan verhalen, symbolen, beelden, waarden en ideeën die inspiratiebron voor de cultuur kunnen zijn. Dat spreekt mensen blijvend aan. Je ziet het aan de jongere generatie, gericht op beeldcultuur en persoonlijke verhalen. Velen van hen staan onbevungen tegenover kerk en geloof en jonge kunstenaars putten weer uit die rijke voorraadschuur van de kerk.'

Hoe kan de leiding van een kerk de verrassing 'organiseren'?

'Ik zou zeggen: zet vooral de poorten van je voorraadschuur zo wijd mogelijk open. Laat de cultuur meegenieten van wat je in huis hebt, aan tweeduizend jaar ervaring met zinging. En wees niet te bang dat anderen ermee aan de haal gaan en er verkeerde dingen mee doen. Laat het maar gebeuren. Een open en nieuwsgierige houding naar de eigentijdse cultuur is veel productiever dan een angstig isolement. Zoek het gesprek met de wereld van de cultuur, met cultuurorganisatoren, met scheppende en uitvoerende kunstenaars.

En stel je gebouw beschikbaar voor culturele activiteiten. De meeste kerken in Nederland zijn hooguit anderhalf uur per week geopend. Dat is zo jammer! Maak van je kerkgebouw een podium voor eigentijdse cultuur. Misschien klinkt er dan op zondagmorgen ook nog iets van door.'

Peter Nissen, hoogleraar Oecumenica

Van Uni&k naar Uniek

In 2001 startte een aantal studenten, behorende tot de zevende-dags adventisten in Utrecht een project van 'gemeentestichting onder studenten'. De naam werd Uni&k, verwijzend naar de universiteit en naar de kerk. Omwille van het slaappatroon van studenten werden de (sabbats)diensten (de zevendags-adventisten vieren de rustdag op zaterdag) in de namiddag gehouden. Hiervoor gebruikte Uni&k locaties in de binnenstad, goed bereikbaar per fiets en openbaar vervoer.

Maar studenten blijven geen studenten. In 2008 had Uni&k er nog amper eentje. Iedereen studeerde af, men trouwde en er kwamen eigen auto's. Bovenal kwamen er baby's. De samenkomsten bleven in de middag plaatsvinden, maar de naam van de gemeentestichting veranderde in Uniek.

Leidsche Rijn

Veel stellen gingen in Leidsche Rijn wonen, de Vinex-wijk ten westen van Utrecht. Eind 2013 verhuisde Uniek mee. Sindsdien vinden de diensten in deze wijk plaats, in een gebouw voor buitenschoolse opvang. Het aantal kinderen in de diensten is intussen groter dan het aantal volwassenen. Dankzij de beschikbaarheid van verschillende ruimten is het mogelijk kinderen van diverse leeftijdsgroepen ieder een eigen programma te bieden. Uniek vindt dat kinderen een plek hebben binnen de kerkelijke gemeenschap als geheel en in de samenleving. Daarom vinden in de weekenden samenkomsten plaats waarbij iedereen welkom is, oud en jong. Dat gebeurt volgens het onderstaande maandschema.

Eerste weekend

Vrijdagavond: eerste sabbat van de maand bij een van de gezinnen thuis met een

maaltijd, kinderliedjes met YouTube filmpjes, en een overdenking met een humoristisch tintje tot slot.

Zaterdag: Uniek doet. Uniek eert God door anderen ten dienste te staan. Samen doen jong en oud iets in een zorgcentrum of een andere instelling, zoals het poetsen van rollators, het verzorgen van een high tea en het voeren van gesprekken met bewoners.

Tweede weekend

Een dienst met een 'normaal' verloop, bestaande uit een overdenking voor de volwassenen en leeftijdsgerichte programma's voor de kinderen.

Derde weekend

Een samendienst, waarin jong en oud bij elkaar blijven en samen in kleine teams een thema uitwerken aan de hand van opdrachten.

Vierde weekend

De laatste dienst is een verdiepingsdienst. Terwijl de kinderen hun eigen programma's volgen, verdiepen de volwassenen zich in een thema of een Bijbeltekst.

Wat in 2001 begonnen is, bestaat nog steeds. De vorm heeft zich aangepast. De kerk groeit mee.

Rudy Dingjan

Toneel in een religieuze setting

Bijna iedere remonstrantse gemeente wilde haar vertelvoorstelling wel hebben. In maart en april 2019 toert acteur Marijke Broekhuijsen door het land met 'Zit er nog rek in?' De tournee is onderdeel van het jubileumprogramma 'Remonstranten: 400 jaar geloven in vrijheid' in 2019.

Marijke is behalve acteur ook cultuurpedagoog en lid van De Kapel, de vrijzinnige geloofsgemeenschap in Hilversum. Aan de hand van de ontstaansgeschiedenis van de rekkelijken (waar in Arminius een belangrijke rol speelt) verkent zij de dilemma's van een 'rekkelijke' anno 2019. Wat betekent 'rekkelijk' in onze tijd van toenemende polarisatie? Een tijd waarin de verworvenheden van de Verlichting ter discussie staan? Hoe kun je enerzijds sterk afwijkende opvattingen accepteren en waarderen, en anderzijds opkomen voor waarden die jij essentieel acht voor een menselijke samenleving?

Gevraagd naar haar motivatie voor de voorstelling vertelt Marijke dat ze geen direct religieus motief heeft. 'Ik speel meer uit zorg over ontwikkelingen als de omgang met vluchtelingen, de kloof tussen arm en rijk en de verminderde relevantie van dialoog. Theater in de context van religie is voor mij speciaal: ik zoek naar een balans tussen strijd en overgave, tussen handelen en reflectie. In de kerk vind ik reflectie en overgave, in theater juist de strijd: die met jezelf, de wereld om je heen, het lot. Kunnen vrijzinnigen meer en effectiever strijd leveren?'

Toneel in een religieuze setting is voor velen misschien verrassend. Marijke ziet echter een nauwe relatie tussen beide: 'Theater is uit de eredienst voortgekomen. Theater en religie hebben dezelfde bron, zoals ook in de Griekse tragedies te zien is. Publiek is nooit passief, maar actief in beteke-

Marijke Broekhuijsen

Op zoek naar het wak in het ijs

---

nisgeving en onmisbaar voor de interactie. Theater heeft bovendien veel met religie gemeen omdat het expliciet gericht is op wat ons verstand te boven gaat, wat ons verwondert en verbijsmert. Toneel gaat niet over het ijs, maar over het wak in het ijs.' Theater heeft voor haar persoonlijk dan ook alles met het Mysterie, met God te maken. Het mooie is ook, vindt zij, dat theater de nuance en de diversiteit bevordert. Verschillende waarheden over een kwestie worden in personen neergezet. Je kunt als kijker niet ontsnappen, er wordt een appel gedaan op je betrokkenheid.

Michel Peters

Hoopgevend Irak *in de Antoniuskerk in Utrecht*

Yosé Höhne-Sparborth is lid van Kerk en Vrede. In 2002 bezocht zij Irak voor het eerst, op verzoek van Kerk en Vrede en de Raad van Kerken. Zij woont in Utrecht en bezoekt Irak nog steeds regelmatig. Over het samenleven van verschillende religies aldaar, waarvan we in Nederland nog veel kunnen leren, bericht zij het volgende:

'De Chaldeeus-Katholieke kerk van Kirkuk/Sulaymaniyah in Noord-Irak heeft met haar zeventuizend leden drie jaar lang aan vierduizend vluchtelingen onderdak geboden, en zevenhonderd studenten de mogelijkheid gegeven om hun studie af te maken in Kirkuk. Sinds de zomer van 2017 zijn de studenten en vluchtelingen weer terug 'naar huis', dat wil zeggen naar hun vaak kapotte huizen in en rond Mosul. Momenteel helpt het bisdom ruim duizend yezidi*-studenten om hun studie af te maken. Hen wordt voedselhulp geboden en reisgeld voor de dagelijkse rit naar de universiteit. Dit kost \$ 100,- per student per maand. Hulp aan de eigen dringende projecten van de kerk van Kirkuk/Sulaymaniyah wordt desnoods opgeschort. De yezidi gaan voor, omdat niemand anders hen helpt.

Irak is een ontwikkeld land, alleen is het door oorlog kapotgemaakt. Nederland geeft noodhulp, maar studeren valt daar niet onder. In 2018 ontving de Irakese yezidivrouw Nadia Murad de Nobelprijs voor de Vrede. Kerk en Vrede hoopt dat dit helpt. Murad werd onder het bewind van Islamitische Staat (IS) als seksslaaf gebruikt. De EO toonde een documentaire over yezidi-

Yezidi's zijn Koerden en aanhangers van een geloofsovertuiging waarin men christelijke, islamitische, en andere religieuze elementen terugvindt. Er zijn nu nog ongeveer 1 miljoen Yezidi's.

Yezidi-studentes, studeren op het dakterras

vrouwen die in Duitsland hulp krijgen. Het bisdom Kirkuk zet zich ervoor in om de yezidi in Irak te houden en toekomst te bieden. De yezidi hebben als meesten onder IS geleden.'

Kerkennacht 2019

Geloofsgemeenschappen in Utrecht halen samen met Kerk en Vrede al enige tijd geld op om de yezidi te helpen. Geld blijkt echter lastig. Minstens zo belangrijk voor de mensen in Noord-Irak is het onderhouden van contact. De Antoniuskerk in de Utrechtse wijk Lombok wil in de Kerkennacht van 2019 getuigen van de hoop die groeiende is in Irak. In de Antoniuskerk zal het hoopgevend Irak in woord en beeld worden getoond. Daarna voert een fietstocht de deelnemers de kortste nacht van 2019 in en zullen zij vroeg in de morgen de nieuwe dag openen met thee in een nabijgelegen moskee: een plek waar men al vroeg begint met gebed.

Voor kerken die dit idee voor de Kerkenacht 2019 willen navolgen, heeft Kerk en Vrede informatie en filmbeelden over Irak beschikbaar.

Henk Blom

Een open ruimte voor studenten

Het studentenpastoraat in Zwolle is geen kerk. Studenten worden er geen lid van en er zijn geen aparte kerkdiensten. Kerken hebben het met onderwijsinstellingen opgericht als vooruitgeschoven post, in een studentenwereld waar kerken niet zomaar te vinden zijn.

Het studentenpastoraat is veeleer een open ruimte: waar studenten welkom zijn, ongeacht hun achtergrond; waar vragen gesteld kunnen worden en aloude antwoorden en tradities verkend; waar kerken leren van jonge mensen. Vooral ook een ruimte waar, zo geloof ik, de geest van God waaien kan en soms gezien wordt. De Geest die vaak al bezig is zonder dat wij weten vanwaar die komt en waarheen die gaat.

'Minder mensen gaan naar de kerk, maar dat wil niet zeggen dat mensen minder religieus zijn.' Dit is een van de reacties op recent onderzoek naar religie in Nederland. Dat is ook precies de ervaring in het studentenpastoraat. In mijn werk ontmoet ik dagelijks jonge mensen met of zonder band met een kerkgenootschap. Ze delen hun verlangen, hun zorgen, hun vragen. Het blijkt dan dat spiritualiteit niet weg is, maar springlevend. En vooral: ongebonden, vrij en zoekend.

RE:LINK

Het Zwolse studentenpastoraat heet RE:LINK. Daar zit een verwijzing in naar religie, een woord dat verbinden betekent. En het woord 'Link', ook verbinden: studenten met elkaar, met oude religieuze tradities en nieuwe vormen. Er gaat veel in studenten om aan levensvragen. Maar ze hebben of vinden relatief weinig tijd, plekken en mensen om daarmee bezig te zijn. Hoewel

kerkgenootschappen vaak heel veel ruimte willen bieden, vinden veel studenten de drempel daarvoor te hoog. Ook denken ze vaak dat je al gelovig moet zijn voordat je daarheen gaat.

Ruimte

Op drie manieren bieden we in Zwolle ruimte aan studenten en hun spiritualiteit:

1 In individuele gesprekken

Deze gesprekken gaan over zorgen, verlies en eenzaamheid, maar ook over verlangen, vragen over geloof, bidden en de dood. 'Soms denk ik dat ik de enige ben die daarover nadenkt', zei een student. Dat is niet zo, maar tijdens het werk in een café of de koffiepauze tussen de colleges heb je het daar niet zomaar over. Soms ontdekt een student spontaan dat er een studentenpastor bestaat. Alleen dat al roept gedachten en vragen over geloof op: 'Kent u het oorspronkelijke verhaal van Kerst?' of: 'Als ik wakker word, dan zeg ik waar ik me zorgen om maak, maar tegen wie eigenlijk? Is dat bidden?' Alsof de laag van zingeving en spiritualiteit er wel is, maar opgewekt moet worden, wakker geroepen.

2 Met pop-upactiviteiten

Samen met studenten maak ik spontane bezinningsactiviteiten over dingen die hen bezighoudt. We zetten onze 'pop-ups' neer in de gang, de kantine of op de Grote Markt in de stad. Studenten kunnen eraan voorbijlopen, maar ook meedoen en reageren. Zo plaatste ik een 'Before I Die-muur': een aantal grote krijtborden met de zin: 'Before I die, I want to ...' Er lagen krijtjes en iedereen mocht reageren. Binnen twee dagen waren de borden

volgeschreven met gedachten over leven en dood. In een andere pop-upactiviteit nodigde ik studenten uit om hun mobiele telefoon twee dagen in te leveren voor een neptelefoon: een moderne meditatieoefening. Hoe is het leven als je niet meer digitaal met anderen verbonden bent? Als je de weg moet vragen in plaats van op je telefoon op te zoeken? Als je erop moet leren vertrouwen dat je vriend van je houdt zonder dat via een appje te bevestigen?

3 Groepsactiviteiten als een kloosterweekend

Hierin deinen studenten mee op een oud ritme en leren ze hun vragen daarmee te verbinden. Ook leren ze nieuwe mensen kennen, net als zij, jong, verlangend, zoekend, niet precies wetend of juist wel.

Het studentenpastoraat is zichtbaar aanwezig in de onderwijsinstellingen. Dit biedt tal van mogelijkheden om samen te werken met docenten, bijvoorbeeld tijdens studiedagen of festivals. Zo kan iets worden toegevoegd aan wat er al is of kan een andere dimensie worden aangeboord. Wat ik telkens weer merk en bijzonder vind is dit: hoewel minder mensen bij kerken betrokken zijn, neemt de interesse voor geloof, theologie en spiritualiteit zeker niet af.

Martin Jans, studentenpastor

Hoe kan ik meer stilte vinden?

In de Stichting Interkerkelijk Pastoraat in Hoger Onderwijs Zwolle participeren vier kerken en drie onderwijsinstellingen: Protestantse Gemeente Zwolle - Remonstrantse Gemeente Zwolle - Doopsgezinde Gemeente Zwolle - Evangelisch Lutherse Gemeente Zwolle - Hogeschool Windesheim - ArtEZ Hogeschool voor de kunsten - Katholieke Pabo Zwolle.

Met hart en ziel

In het televisieprogramma 'Met hart en ziel' vertellen we verhalen van geloof, hoop en liefde. Presentatoren Jos van Oord, Joanne Bijleveld en Andries Lamain ontmoeten gedreven mensen die hun geloof op originele wijze concreet maken. Onderstaand drie inkijkjes in de verrassende ontmoetingen met mensen uit de protestantse kerk die de presentatoren tegenkomen bij het maken van dit KRO-NCRV-programma.

In het hospice

'De zorg wegnemen, zodat de liefde voor de naaste overblijft'. Dat is de drijfveer van Anita Visscher, vrijwilligster in het Hospice Huizen. Met deze woorden worden Jos van Oord en zijn cameraploeg vol vertrouwen door de medewerkers van het hospice ontvangen. Coördinator Deliana Heutink heeft een sprankeling in haar ogen als ze voor de camera uitlegt dat het hospice door twee kerken in Huizen is opgezet en vanuit barmhartigheid voor iedereen beschikbaar is. En Wills Boogaard, die dagelijks aan het bed van zijn vrouw Agnes zit, vertelt geëmotioneerd hoezeer hij onder de indruk is van de liefde die hij op deze plek ervaart.

Bij het kampvuur

In een andere aflevering bezoekt presentator Andries Lamain een kampvuuravond in Giessenburg, een initiatief van Ronald Overduin om mannen de gelegenheid te bieden met elkaar in gesprek te gaan over hun persoonlijke leven. 'Mannen zijn als oesters', zegt hij. Praten over emoties is voor veel mannen lastig. Maar wat gebeurt er? De

De televisieserie 'Met hart en ziel' is een samenwerking tussen KRO-NCRV en de Protestantse Kerk in Nederland. De serie is elke dinsdag om 16.35 uur te zien op NPO2.

Intieme inkijkjes in een mensenleven

mannen vertrouwen Andries hun verhalen toe en zo ontstaat er een mooi gesprek over het delen van emoties met je partner en hoe je je vaderrol vormgeeft.

In de Soldatenkerk

Presentatrice Joanne Bijleveld ontmoet krijgsmacht-predikant Jan-Derk de Bruin en is bij een dienst van de Soldatenkerk in Schaarsbergen. Voor Jan-Derk telt de rang op je schouder niet. Hij probeert iets van Gods genade aan militairen te laten zien.

Met deze intieme inkijkjes in mensenlevens vertellen we het bredere verhaal. Het verhaal dat een kerk bestaat uit mensen die betrokken zijn op deze wereld. Gedreven door geloof, hoop en liefde.

Esther Kaper

De maaltijd

Kerkennacht is ooit uitgevonden in Rotterdam, de stad waar ik jaren als pastor heb gewerkt. Het idee kwam overgewaaid uit Dresden, partnerstad van Rotterdam, en in onze stad herkennen wij het als een mooie manier om ons als gezamenlijke kerken open en uitnodigend te presenteren naar buiten toe. Kerkennacht werd een landelijk gebeuren en groeide in Rotterdam uit tot een jaarlijks evenement. Inmiddels hebben er tien edities plaatsgevonden. Ook is Rotterdam inmiddels opgestoten in de vaart der volkeren; dat bracht ons ertoe om na tien jaar opnieuw naar het concept 'Kerkennacht' te kijken.

Als we het nu eens minder 'event-achtig' zouden maken? En meer aandacht zouden geven aan activiteiten waar we als kerken goed in zijn? Zoals mensen in de stad uitnodigen om elkaar te ontmoeten, mensen uitdagen om dingen samen te doen om de stad mooier te maken en om samen iets feestelijks beleven?

We kwamen op dit spoor vanuit de ontdekking van veel kerken in Nederland dat samen eten veel toevoegt aan het leven. Niet voor niets staat de maaltijd centraal in de kerk: elke gezamenlijke maaltijd heeft iets van de Maaltijd van de Heer in zich. Het is een feest van ontmoeting en verbinding, met elkaar en met God.

De gedachte van een maaltijd als feest van ontmoeting en verbinding willen we in de Kerkennacht van 2019 gestalte geven. Rotterdam is een flinke stad, met veel kerken, groot en klein, oud en nieuw. Daarin kunnen mensen veel van elkaar opsteken. Het idee is dat de Kerkennacht gesitueerd wordt in één kerk per stadsdeel, waarbij we de

feest van ontmoeting en verbinding

andere kerken in dat deel uitnodigen om mee te doen. We denken uiteindelijk in zo'n vijf, zes stadsdelen een 'nacht' te kunnen organiseren. Op elke locatie kunnen de deelnemende kerken kiezen voor de precieze invulling die past in hun stadsdeel. Het menu moet worden bedacht en de mogelijkheden moeten worden verkend hoe het maal is op te leuken met muziek, verhaal, zang of dans. De dag voor de 'nacht' biedt de gelegenheid tot onderlinge ontmoeting bij het samen koken, bloemen schikken, tafels dekken en het elkaar verhalen vertellen over eten. In elk van de deelnemende kerken mondt dit traject dan uiteindelijk uit in een grote gemeenschappelijke maaltijd met gasten van binnen en van buiten.

Het traject is minstens zo belangrijk als het resultaat. Het idee van de Rotterdamse Kerkennacht 2019 is mensen met elkaar te verbinden en het eigene in ieders vaardigheden op proberen te sporen. Met het samen vieren van de maaltijd als feestelijk hoogtepunt tot slot!

Bert Kuipers

Klooster in de cloud

Stil om je heen, stil in jezelf

De behoefte van mensen aan plaatsen waar het stil wordt, stil om je heen en stil ook in jezelf, plaatsen waar je verbonden voelt met die Ene, is zo oud als de mensheid zelf. De behoefte aan verstillig, verdieping, meditatie is wezenlijk aan ons mensen, we kunnen niet zonder.

In de eerste eeuwen van het christendom is deze traditie overgenomen door de kloosters. Al meer dan vijftienhonderd jaar zijn dat plaatsen van bezinning en gebed. De getijdengemeenschap 'De Binnenkamer' vertaalt deze in het vroege christendom gewortelde traditie naar deze tijd. Dat doet de gemeenschap door op een wezenlijk element van de kloostertraditie verder te bouwen, te weten het getijdengebed.

In zelfs de meest stille congregaties wordt meerdere keren per dag de gemeenschappelijkheid opgezocht en de stilte in het klooster verbroken door gemeenschappelijk (gezongen) gebed. De rijkdom van deze traditie is in onze eeuw alleen bereikbaar voor degenen die permanent of tijdelijk in

een klooster verblijven. Hoe mooi ook, je zou het meer mensen gunnen!

Virtuele kapel

Binnen de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) groeide de wens om te proberen de onuitputtelijke inspiratiebron van het getijdengebed voor mensen buiten het klooster beschikbaar te stellen, bedoeld voor het dagelijks leven. Uit deze wens kwam 'De Binnenkamer' voort. De gemeenschap bidt morgen- en avondgebeden in de kapel van Nieuw Hydepark, het kloppend hart van de PKN. Het biedt mensen de gelegenheid daarbij lijfelijk aanwezig te zijn, maar ook om vanaf afstand via hun eigen smartphone of tablet mee te bidden.

Een volgende stap om de fysieke drempels voor het meezingen en -bidden weg te nemen is het *Klooster in de Cloud*. De getijdengebeden worden via dit online-klooster uitgezonden en tevens is het een plaats op internet waar ruimte geboden wordt voor geestelijke ondersteuning en ontmoeting. Langs deze virtuele weg zijn de getijdengebeden online mee te bidden voor ieder die de behoefte heeft om deze te integreren in het dagelijks leven. Het klooster biedt steun aan mensen die regelmaat willen in hun bezinning, meditatie en gebed, maar die dat moeilijk alleen lukt.

Naast het getijdengebed richt 'De Binnenkamer' zich op gemeenschapsvorming, geestelijke begeleiding, cursussen en retraites. Centraal hierbij staat de regel 'Bid en bemin'. Via bezinningsbijeenkomsten gaan we op zoek naar de concretisering van de regel voor ons eigen leven en hoe we elkaar daar-

bij kunnen ondersteunen. Alle activiteiten worden georganiseerd op Nieuw-Hydepark en zullen opvolging krijgen in het *Klooster in de Cloud*. Het *Klooster in de Cloud* wordt daarmee een ontmoetingsplaats waarmee we een ieder de mogelijkheid bieden om hun opgedane ervaring thuis voort te zetten en zodoende optimaal invulling te geven aan hun persoonlijke spiritualiteit.

Er zijn verschillende cirkels van verbondenheid waarmee belangstellenden betrokken kunnen zijn bij de Getijdengemeenschap. Op www.bidinebinnenkamer.nl zijn deze te vinden.

Reintje Stomphorst

Bid en bemin

Geroepen door een Stem die de stilte niet breekt,
willen wij de weg van onze bestemming gaan,
op voeten die liefdevol dienen,
met handen die vreugdevol scheppen,
op de hartslag van biddend leven,
op de adem van aandachtig zijn;
willen wij laten vernieuwen
ons leven,
ons samenleven
en de aan ons toevertrouwde aarde.

Egbert van der Stouw op www.bidinebinnenkamer.nl

Kerk en cultuurpodium
onder één dak

Als protestantse gemeente Haarlem-Noord werden we geconfronteerd met teruglopende interesse voor onze kerkdiensten. Tegelijkertijd merkten we ook dat allerlei muzikale en theatrale evenementen wel mensen trokken. We besloten te proberen om onze rijke kerkelijke traditie daarop aan te sluiten. In september 2017 leidde dit tot de oprichting van het Verhalenhuis Haarlem.

Onder het dak van de protestantse Immanuelkerk in Haarlem-Noord bevindt zich sindsdien een podium voor theater, film, muziek en lezingen, is er ruimte voor cursussen en is een filosofiecafé gehuisvest. Met meer dan 125 activiteiten per jaar bruist het geestelijk leven hier weer als vandoor. Enerzijds gaat het ons om bezinning en verdieping, anderzijds om ontmoeting. Er is altijd ruimte voor onderling gesprek, napraten en doorpraten.

Veel bezoekers 'van buiten'

Tot onze eigen verrassing liep het Verhalenhuis gelijk al goed, met steeds meer mensen van buiten onze kerkelijke gemeenschap, die soms ook gaan meedoen als vrijwilliger. Meer dan de helft van de bezoekers – van alle leeftijden – bleek nog nooit in het kerkgebouw te zijn geweest, al wonen velen in de buurt. Ook diverse maatschappelijke - en ouderenorganisaties, buurtwerk en professionele podia toonden interesse. Er is nu zelfs een radioprogramma dat live vanuit het Verhalenhuis wordt uitgezonden. Dit succes leidde tot het aanstellen van een fulltime betaalde coördinator.

Verbinding tussen verhalen en mensen
Steeds opnieuw blijkt het spannend dat kerk en Verhalenhuis zich onder hetzelfde dak bevinden, ook al zijn het twee verschillende ruimtes met een eigen ingang. Alleen al de aanwezigheid van een kerk in het gebouw roept vragen op. Het nodigt als het ware uit tot bezinning. Tegelijk bepaalt de aanwezigheid van een diversiteit aan mensen ons als kerk bij onze missie. We willen onze gasten iets meegeven, we hopen dat het tot een verbinding komt tussen hun eigen verhalen en het 'grote' verhaal van God met mensen. We dringen hen echter niets op en het gaat ons er ook niet om dat zij kerkelijk meelevend worden.

Ruimte scheppen

Voor ons is kerk: ruimte scheppen waarin 'iets van God' kan gebeuren. Ons programma is lang niet altijd expliciet christelijk. Het gaat ook gewoon over vriendschap of liefde. Ook hebben we een middagprogramma voor senioren waarop sociale thema's aan de orde komen en ontmoeting net even belangrijker is dan verdieping. Daarnaast staan dan weer activiteiten als christelijke meditatie en een peuter-kleuter-kerstmusical. In deze vorm biedt het Verhalenhuis op tal van manieren ruimte voor geloofs- en levensvragen. Echt een plek waar mensen op verhaal kunnen komen.

René van der Rijst en
Arno van der Vuurst de Vries

Het wondere landschap van de internationale christelijke gemeenschappen

Sinds begin 2018 mag ik bij SKIN-Rotterdam werken en nog steeds voel ik me 'Karin in wonderland'. SKIN-Rotterdam behartigt de belangen van christelijke internationale gemeenschappen in deze stad. In de 'Gids voor Internationale Gemeenschappen in Rotterdam' (2015) worden zo'n 175 kerken genoemd. Het betreft cultuurhistorische kerken, waaronder orthodoxe, katholieke, anglicaanse en presbyteriaanse kerken, maar ook is er een grote groep missionaire kerken, zoals de evangelische - en de pinkstergemeenten. Er zijn kerken die al jaren in Rotterdam bestaan maar ook nieuwe kerken. En soms verdwijnen er kerken.

Christelijke diversiteit

De gemeenschappen zijn divers. Soms zijn ze intercultureel, soms hebben ze leden met diverse culturele achtergronden. Er zijn veel verschillende landen van herkomst, waaronder Noorwegen, Zweden, Finland, Duitsland, Polen, Ethiopië, Eritrea, Congo, Ghana, Nigeria, Antillen, Suriname, Brazilië, Venezuela, Syrië en Egypte. Ook zijn er Nederlandse leden.

Christenen uit alle windstreken in verschillende constellaties en denominaties komen in Rotterdam samen. Al deze gemeenschappen bestaan uit mensen: mensen die samenkomen om God hun Schepper te loven en te danken voor het feit dat ze bestaan op het kleine stukje aarde dat Rotterdam is. In dit wondere landschap hebben deze gemeenschappen hun plek en mogen zij er zijn.

Geloven is vieren, dienen, doen

Wanneer ik één verrassend kenmerk van

deze gemeenschappen zou moeten benoemen, dan is het dit: wanneer je afkomstig bent uit een uitheemse cultuur, is het des te belangrijker om te weten op wat en wie je kunt vertrouwen. De Bijbel en in sommige gevallen de gebruiken vanuit de eigen traditie vormen dan een belangrijke basis van geloof. In dit 'geleefde geloof' vormen vieren, dienen en doen een integraal geheel. Ze horen bij elkaar en vanuit het geloof doet men wat de hand vindt om te doen.

Geen scheiding

In de ontmoeting met de internationale christelijke gemeenschappen wordt duidelijk dat geloof en samenleving niet zijn te scheiden. Terwijl men in Nederland uitgaat van een scheiding tussen kerk en staat en geloof niet zozeer een plek heeft in de publieke ruimte maar in de privésfeer. Zo kunnen wij ons als kerken in Nederland door elkaar laten verrassen en wordt de samenleving verrast met een rijk scala aan christelijke diversiteit.

Karin de Schipper-Visser

www.skinrotterdam.nl

Groene websites

Hebt u ooit geweten dat er 'groene' kerken bestaan? Zij richten zich op duurzame omgang met de aarde, met alles wat zij voortbrengt in de natuur en aan grondstoffen, en met respect voor toekomstige generaties.

De aandacht hiervoor bestaat al geruime tijd: de oproep van de Wereldraad van Kerken in 1983 in Vancouver tot een 'conciliair proces voor gerechtigheid, vrede en heil van de schepping' vormde daarin een belangrijke stimulans. Sindsdien kreeg de zorg voor de aarde in relatie tot gerechtigheid en vrede binnen de kerken meer en meer aandacht. Binnen de Raad van Kerken in Nederland leidde dit tot de oprichting van de werkgroep Kerk en Milieu. De eerste

website met deze naam volgde begin jaren negentig, www.kerkenmilieu.nl. De site biedt een overzicht van activiteiten, websites van allerlei betrokken (christelijke) kerken en organisaties rond milieu en duurzaamheid met informatie en verdieping over diverse milieu-onderwerpen.

Groene websites

De afgelopen jaren zijn meer oecumenische groene websites ontwikkeld vanuit de Raad van Kerken met steun van onder meer de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) en de Konferentie van Nederlandse Religieuzen (KNR). De sites bieden inspiratie en geven handvatten voor de praktijk

bij het vinden van 'groene suggesties' rond vieringen, gezamenlijke maaltijden en bloemschikken, maar bijvoorbeeld ook bij de inrichting van kerk- en kloostertuinen. De websites slaan bruggen tussen de kerkelijke praktijk van het vieren, de dienst van de tafel, de versiering van de kerk en het boeket voor anderen, en de zorg voor de aarde rond een kerk of kapel. De sites worden onderhouden door zestien vrijwilligers die een scala aan kennis en ervaring in huis hebben. Zij willen als gelovigen - bondgenoten in de schepping - verdieping en praktische handreikingen geven voor een respectvolle, duurzame omgang met de aarde en haar grondstoffen nu en voor toekomstige generaties.

De in het kader genoemde websites vormen samen met www.groenekerken.nl van de PKN in samenwerking met TEAR, en met www.laudato-si.nl van de Bisschoppenconferenties en KNR/Religieuzen, een inspiratiebron en praktisch handvat om de zorg voor de aarde in protestantse, katholieke en orthodoxe gemeenschappen te beleven in vieringen en in de praktijk gestalte te geven.

Tini Brugge

*Gij, Boetseerder,
met uw droomtuin voor ogen,
richt onze voeten op aarde,
leer onze handen de aarde-tuin beheren.
Herstel ons zicht op wat breek en broos,
kwetsbaar en klein is.
Geef ons oog voor vernietiging en vergiftiging,
onherstelbare schade.
Richt ons op duurzaamheid,
van ons gemeenschappelijke huis,
Uw, onze aarde-tuin.*

naar een tekst uit: Aarden in geloof-Lente, Gottmer, 1999

Hieronder volgt een overzicht van groene websites die ondersteund worden vanuit de Raad van Kerken:

- * www.sameneerlijketen.nl: passende recepten met seizoenvriendelijke ingrediënten op de adem van het kerkelijk jaar.
- * www.scheppingvieren.nl: gedichten, gebeden, verhalen en vieringen, die allemaal samen hangen met de thema's klimaat, energie, water, aarde, voedsel en dieren.
- * www.symbolischschikken.nl: inspiratie voor bloemen in de kerk op de adem van het (kerkelijk) jaar en de seizoenen.
- * www.kerktuinen.nl: voorbeelden van kerktuinen als natuurtuin, pluk- of smultuin, liturgietuin, bijbeltuin, stiltetuin etc..
- * www.kloostertuinen.nl: voor inspiratie en bezieling; de website geeft onder meer informatie over te bezoeken openbare kloostertuinen.
- * www.groenekalender.nl: een aanvulling op de agenda van www.kerkenmilieu.nl, met jaarlijks terugkerende data van 'groene heiligen en andere personen' en seculiere dagen zoals Wereldvoedseldag, Wereldwaterdag en de Dag van de aarde. Deze data worden gecombineerd met praktijkvoorbeelden en suggesties die op de thematische websites terug te vinden zijn.

Bij het gedicht

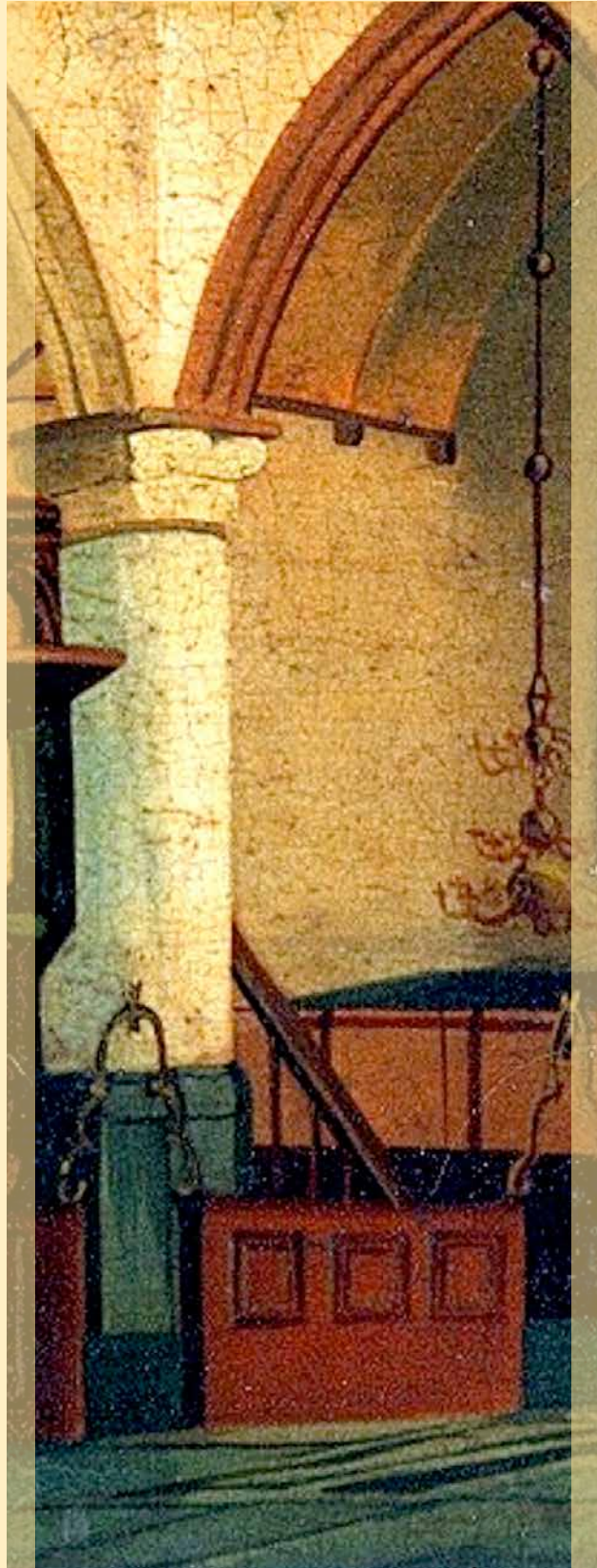
Guillaume van der Graft, pseudoniem van de theoloog Willem Barnard, schreef dit gedicht in 1961. Het werd gepubliceerd in de bundel 'Gedichten'. Mogelijk is het voortgekomen uit Barnards eigen dromen over (en lijden aan) de kerk, maar dat laat ik liggen. Waarom spreekt dit gedicht tot ons, tot mij, nu nog, verrassend over de kerk?

Het gedicht begint eenvoudig, bijna romantisch: een eeuwenoude kerk waar het licht 'kind aan huis' is. De kerk als een plaats die de tijden bijeenhoudt. De ruimte is 'Hoorn van overvloed'; een schoot die tegelijk moederlijk en streng is. Verrassend is de verbinding tussen de dichter en Rebekka. 'Vaarwel Hoorn van wijsheid' staat er dan ineens – maar waarom? Rebekka kreeg twee zonen, Jakob én Ezau, symbool van tweestrijd. Rebekka ben ik, zegt de dichter: 'Ik lijk teveel op uw leven'. Die tweestrijd, die uit Rebekka voortkwam, dat is hij, en al lezende zijn wij het ook.

Daarom blijft er steeds afstand tussen ons en het dromen van de kerk als Hoorn van wijsheid, overvloed, eenvoud. Is zij de Moeder die het allemaal toedekt en oplost?

Terugkerend naar het eerste deel van het gedicht zie ik nu ineens de tranen die gestort worden vanwege de tijd, tijd die de kerk 'nauwelijks bijeenhoudt'. Het gaat niet vanzelf, en toch is de kerk nog steeds wat ze is: moeder, moederlijk, streng ook, tweestrijd barend wellicht en toch symbool van liefde, en van eenvoud. Schoonheid die pijn doet, plaats waar 'de schepping flonkert'.

Renée van Riessen

Op zoek naar eenvoud

I
In Hoorn, in de Noorderkerk,
daar zou ik willen wonen,
woordelijk aan het werk
om het licht aan te tonen.

Het licht is er kind aan huis,
als de wijsheid-zelf spelend.
Is het blond, is het grijs?
Dat kan niet schelen.

Leeftijd is niet in tel,
er zijn voorvaderen gaande
onder dit tongewelf
waar het getij verzandde,

en moederlicht parelmoer
door alle wateren gewassen
glijdt uit over een vloer
die glinstert van vissen.

Het schiet kuit door ons heen.
Diep in de tijd gezonken
leven wij steen voor steen.
De schepping flonkert.

O Hoorn van overvloed,
schoonheid van hout en witsel
zo dat het haast pijn doet
als lichamelijk letsel, -

tranen om zoveel tijd
die gij nauwelijks bijeenhoudt
en liefde omdat ge zijt
wat ge zijt, eenvoud.

II
In deze kerk, al dit licht,
noordelijk streng, sober,
met het binnengezicht
van een ochtend October,

hier zou ik verzoend
met God en de tijden
mijn dienst willen doen
en mijn dagen slijten.

In deze kerk, deze schoot;
een schelp met het moederlijke
van streng leven, letterlijk, joods, -
o moeder Rebekka,

moeder van Israël,
ik lijk teveel op Uw leven;
Hoorn van wijsheid, vaarwel,
want wat staat er geschreven?

Weer tweestrijd. Twee zonen
zijn uit U geboren.
Ik ben Jakob én Ezau,
ik weet hoe het wezen zou,
wonen in Hoorn.

Guillaume van der Graft

Waar de stilte richting krijgt

Diepenveen

*“een plek zonder
geruis of gedoe”*

Jelmer

Stilte in de abtskapel. Halfduister. Kaarsen en liedboekjes, flakkerend licht op de gezichten. Het nachtgebed staat op het punt van beginnen. De liturg spreekt oude taal: ‘De Christuskaars brandt, als teken dat Hij in ons midden is.’ Of: ‘Heer, open mijn lippen, en mijn mond zal uw lof verkondigen.’ De aanwezigen zetten een Taizélied in. Eenvoudig, meerstemmig.

Zo gaat het elke avond. Tien uur. Nachtgebed. En daarna slapen. Want om half acht is er weer ochtendgebed, om twaalf uur middaggebed, om half zeven avondgebed, en dan is het zomaar weer tien uur. Elke dag vier gebedstijden, zeven dagen in de week.

Wat doen jonge mensen hier? Je zou tegen hen willen zeggen: op jouw leeftijd, ga toch léven! Maar er is iets aan de hand in hun wereld. Op het laatste Veritas Forum in Rotterdam spraken bijna tweehonderd studenten met elkaar over de prestatiedruk die ze voelen. Niet alleen de tempobeurs, maar ook de verlangde arbeidsproductiviteit, de hoge verwachtingen van ouders, vrienden en bekenden, de druk die ze zichzelf opleggen (fear of missing out)... Voeg daarbij een samenleving die je toeschreeuwt dat succes een keuze is, dat je mee moet doen. En een mobiele telefoon die je toepiept dat er wéér een berichtje is, wéér iets te melden, iets te beleven dat je niet wilt missen, misschien, misschien ook wel, maar toch maar weer even kijken..

Dit is het Jongerenklooster, gevestigd in het prachtige complex van Klooster Nieuw Sion nabij Deventer. Het bestaat nog geen half jaar.

Is het een kerk?

Nee. Je hoeft niet te geloven om in het Jongerenklooster een plekje te vinden. De jongeren die wel geloven, zoeken zondags doorgaans een viering op van een gemeente van hun voorkeur, in de omgeving van het Jongerenklooster. Als je hun vraagt of het Jongerenklooster een kerk is, zullen ze nee zeggen.

Ja. Kerk is veel meer dan die wekelijkse toogdag op zondag. Kerk is waar mensen zichzelf terugvinden in relatie met anderen en de Ander. Het Jongerenklooster is een plek waar de stilte richting krijgt, waar de dagorde bepaald wordt door toewijding. Waar groepen jongeren komen die aandachtig willen leren leven, ten minste voor een weekend lang. En die meevieren, in die vreemde liturgie die ze niet kennen, maar die hun rust geeft, een vertrouwd gevoel.

Het Jongerenklooster in die oude abdij Sion is een plek waar jonge mensen ademruimte vinden - in een wereld die niet meer op adem komen kan. Deze orde ervaren ze als ruimte. En in deze stilte krijgen ze het gevoel dat ze niet alleen zijn.

Ben Lamoree

Met museumjaarkaart naar de kerk

De kerk van de Doopsgezinde gemeente Walcheren bevindt zich vlakbij het Zeeuws Museum in Middelburg. Op enig moment kwam het de Doopsgezinde predikant ter ore dat het depot van het museum rijk gevuld was met de meest prachtige voorwerpen. Zij benaderde daarop het museum met de vraag of het mogelijk was om hiervan eens iets te lenen voor een kerkdienst rond kunst. Dit was natuurlijk wel iets te gemakkelijk gedacht (beveiliging enz.). Maar het museum nodigde haar uit om op zondagmorgen met de gemeente naar het museum te komen! Inmiddels is dit een jaarlijkse traditie tot beider tevredenheid.

Omdat de ruimte in het museum beperkt is tot 50 personen, is aanmelding vooraf nodig. Mensen die in het bezit zijn van een museumjaarkaart worden uitgenodigd deze mee te brengen, zodat ook het museum er voordeel bij heeft.

Een museumdienst wordt altijd gepland op een vijfde zondag in de maand, waarvoor binnen de gemeente de afspraak geldt dat de dienst op die zondagen experimenteel is. Ook wordt in overleg met het museum ingespeeld op een bijzondere expositie of voorwerp uit de collectie. Twee jaar geleden

kreeg het museum bijvoorbeeld een schilderij van Marinus van Reymerswaele in bezit, 'De roeping van Matteüs' genaamd. Ook een expositie over pelgrimsinsignes leende zich goed voor een dienst. Een echte 'Zeeuwse' dienst werd het toen de vrouwendracht van Zuid-Beveland centraal stond. Aan de kap die vrouwen droegen was te zien of zij protestants was dan wel katholiek. In de dienst leidde dit tot de vraag 'Wat is jouw identiteit?' Telkens weer is het bijzonder om te ervaren dat de kerk over andere expertise beschikt dan het museum. Voor beiden een mooie ontdekking!

De diensten worden soms ondersteund met afbeeldingen via een beamer, door de vertolking van een levensgeschiedenis, of een muzikale omlijsting met een harp, de plaatselijke troubadour of een vocaal kwartet. Zo wordt het tot een mooi geheel. Na de dienst is er koffie uit de meegebrachte thermoskannen uit de kerk en daarna biedt het museum de kerkgangers een rondleiding aan over het thema van de dienst.

Het is echt een win-win voor zowel kerk als museum!

Henk Blom

Dominicanenklooster

Het Dominicanenklooster in Zwolle heeft nieuwe burens gekregen. Het voormalige ziekenhuis De Weezenlanden is afgebroken. Op het terrein is een nieuwe woonwijk verrezen. Wij grepen de nationale Burendag van september 2018 aan om met de bewoners van het nieuwbouwproject kennis te maken.

Alle bewoners uit de nieuwe wijk rondom het klooster kregen een persoonlijke uitnodiging, wat resulteerde in dertig deelnemers. Een aantal van hen nam in het kader van de 'Kerkproeverij' ook deel aan de ochtendviering in het klooster. De Kerkproeverij is een initiatief van de Raad van Kerken in Nederland om vrienden, familie of burens kennis te laten maken met de kerk waarmee je jezelf verbonden weet. Behalve onze nieuwe burens zaten er dus nog meer belangstellenden van buiten in de kerk. In de viering werd daarom af en toe een toelichting gegeven op sommige kerkelijke rituelen en gebruiken.

Na de viering ontvingen we iedereen in de refter van het klooster, waar we gewend zijn om samen met de kerkgemeenschap koffie te drinken. Het gaf de deelnemers een beeld van het levendige karakter van onze gemeenschap. Vervolgens gaf dominicaan Wijbe Fransen in een aparte zaalruimte een inkijkje in het kloosterleven. De verbazing dat er nog echte broeders in het klooster wonen was groot. Ook presenteerden we een filmische impressie van de kerk

Voor de impressie van de kerk op film: <https://www.youtube.com/watch?v=d-njS8WyRdI>.

Ter afsluiting leidden we de deelnemers in twee groepen rond om het prachtige neogotische kloostergebouw te bekijken. Zoveel historie en zoveel kunstschaten! Met onze linnen tas met de spreuk 'Ik word gedragen' toog men ten slotte weer huiswaarts.

Natuurlijk was dit een mooie gelegenheid om onszelf te presenteren. Maar minstens zo groot was het belang om de burens met elkaar kennis te laten maken. In een stadse nieuwbouwwijk moet een gemeenschap zich nieuw vormen, en wij wilden graag helpen om de voorwaarden daarvoor te scheppen. Want in de ontmoeting met elkaar ontstaat verbinding en wordt anonimiteit verbroken. Een geslaagd initiatief dat we volgend jaar zeker gaan herhalen, en dan voor alle burens om ons heen.

Frans van Oosten

www.relink-zwolle.nl

Een sportief tintje

aankondiging voor de kerkennacht voor de kerk te plaatsen. De route van de Tour de France liep langs deze kerk.

Samenwerking

De oorspronkelijke doelstelling om kerkgenootschappen tijdens de voorbereiding met elkaar te laten kennismaken en samenwerken, geldt nog steeds. Zo stemmen de nabijgelegen Heilige Aloysiuskerk (rooms-katholiek), de Holy Trinity Church (Anglicaans) en de Wilhelminakerk (protestantse gemeente) hun Kerkennachtprogramma's altijd onderling af.

Een andere doelstelling van de Kerkennacht is om bewoners te laten kennismaken met de kerken in de stad. Dit geldt voor de kerken in de binnenstad maar vooral ook voor de kerken in de wijken. Het programma van de Kerkennacht is globaal als volgt:

- Op vrijdagavond vindt de centrale opening plaats, meestal in de Domkerk, die gepaard gaat met een evenement, zoals het Groot Utrechts Kerkdictee, een Preek van de Leek, of een optreden van het Vocaal Theologen Ensemble.
- Op zaterdag presenteren alle deelnemende kerken een eigen programma. Dat kan zijn het zingen van psalmen, een Taizéviering, een gastvrije ontvangst bij de Zusters Augustinessen of een open huis met stilte of mogelijkheid tot gesprek.

Sinds medio 2018 is namens de USRK een nieuwe werkgroep vol enthousiasme bezig om deelnemers voor de Kerkennacht van 2019 te werven, te ondersteunen en met elkaar in contact te brengen. Kerkennacht, een traditie in Utrecht.

Dick van Royen

Column

De pastoor van Königsleiten

Er was zojuist een dik pak gevallen, dus werd het ploeteren door de verse sneeuw om het hooggelegen kerkje nog op tijd voor de mis te bereiken. Wij kwamen vijf minuten te laat, maar werden gastvrij onthaald. De koster rees meteen uit zijn bank en bracht ons de liedboeken. De priester knikte ons blij toe. Niet verwonderlijk, want wij waren kerkganger nummer vijf en zes. 'We verhogen het kerkbezoek hier met 50 procent', fluisterde ik mijn vrouw toe. Daar zou ik in mijn Friese dorpskerk ook blij mee zijn geweest. Nog eens vijf minuten later maakten gelovige zeven en acht de vreugde compleet – deze dienst kon niet meer stuk.

Twee dingen raakten mij. Ten eerste dat er in dit bedrijvige wintersportdorp zo weinig mensen naar de kerk kwamen. De wintersporter heeft meer met het weer dan met de Heer. Het tweede dat mij trof, was dat de priester zich daar niets van aantrok. Geen organist en geen kerkenraad om hem bij te staan, enkel hijzelf, de koster – tevens voorlezer en misdienaar – en acht kerkgangers.

Voor meneer pastoor was het voldoende om gewoon zijn dienst te verrichten: Hij riep de hemel aan om ontferming – Syrië en Irak, de vluchtelingen en de terroristen; niet één ontglipte zijn oog – , hij zong vrijwel in zijn eentje uit volle borst de oude melodieën, las het Evangelieverhaal, bad voor de vrede en de zieken en deelde brood en wijn, zoals dat gelovigen van alle plaatsen al eeuwenlang verbindt.

Wij keerden gesticht huiswaarts. Mijn onrust van binnen over een steeds kleiner wordende geloofsgemeenschap en het geneuzel van buiten over de leegloop van de kerken smolten als sneeuw voor de zon. Voor even, want ik ken mijzelf, het kan vriezen en het kan dooien. 'Wat kan ik als dominee toch kleingelovig zijn', dacht ik beschaamd. 'Neem nou zo'n bergdorpje waar een kleine gemeenschap een bescheiden kerkje met liefde inricht en onderhoudt: voelbaar geloof, hoop en liefde van gewone mensen. Neem zo'n pastoor die gewoon zijn ding blijft doen: 'de mensen niet verlaten, Gods woord is toegedaan, en hier en daar als het nodig is de duivel wederstaan.' Die niet ziet naar de mensen die niet meer komen, maar die blij is met iedere kerkganger die er is. Levend voorbeeld van het Bijbelwoord: 'waar twee of drie in mijn naam bijeen zijn, ben ik in hun midden.' Mooi dat ze er gewoon stug mee doorgaan. En met elkaar de Godslamp brandend houden.

En zoals meneer pastoor hier bij het uitgaan ons een voor een naar voren riep, ons ieder persoonlijk een afscheidszegen gaf, had hij dat in een volle kathedraal nooit kunnen doen.

Wim Beekman

In 2008 bestond de Raad van Kerken 40 jaar. De Utrechtse Stedelijke Raad van Kerken (USRK), die tegelijk was opgericht, vierde toen dus haar 40-jarig bestaan. Ter gelegenheid hiervan werd een 'Utrechts kerkenfeest' gehouden. De eerste Kerkennacht op 20 en 21 juni 2008 maakte hiervan deel uit. Het feest vormde voor Utrecht de start van een traditie van Kerkennachten die sindsdien in alle oneven jaren zijn gehouden. De USRK beschouwt de Kerkennacht als een belangrijk oecumenisch gebeuren. De traditie wordt ook in 2019 voortgezet.

Sportief

Het bijzondere in 2008 was dat op 21 juni de kwartfinale van het WK-voetbal werd gespeeld, de wedstrijd tussen Nederland en Rusland. Dit bracht de Oranjekapel (een passende naam in dit verband) ertoe een groot scherm op te hangen en de wedstrijd onderdeel te laten zijn van de Kerkennacht. Ook in 2015 was sport van betekenis voor de programmering van de Kerkennacht. De 'nacht' van 2015 vond twee weken voor de Grand Départ van de Tour de France in Utrecht plaats. Voor de kerken was dit aanleiding om als thema te kiezen 'Tour van de ziel'. Op het Domplein werden op de zaterdagmiddag vóór de Kerkennacht fietsen gezegend door priesters van zowel de oud-katholieke als rooms-katholieke kerk. De Heilige Aloysiuskerk had voor Kerkennacht het thema met opgefriste fietswrakken al zichtbaar gemaakt door deze met een

Auteurs

Bert Altena, stadspredikant protestantse gemeente Assen; voorzitter landelijke werkgroep
Kerkennacht (8)

Wim Beekman, classispredikant protestantse classis Friesland (31)

Henk Blom, Kerk en Vrede; Algemene Doopsgezinde Sociëteit, lid landelijke werkgroep
Kerkennacht (13 en 28)

Alfred Bronswijk, theoloog en publicist, bron: Medemens/Kerk in Actie (5)

Tini Brugge, Groene websites Raad van Kerken (22)

Rudy Dingjan, Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten (p. 11)

Guillaume van der Graft, pseudoniem voor Willem Barnard in zijn dichtwerk. 'Op zoek naar
eenvoud', gedicht uit de bundel Stadsmens uit 1961 (Windroos, uitgeverij Holland); (25)

Martin Jans, studentenpastor Zwolle, www.relink-zwolle.nl; stadspelgrimages (27)

Esther Kaper, projectleider 'Met hart en ziel', KRO-NCRV (16)

Bert Kuipers, emeritus, Kerkennacht Rotterdam (17)

Ben Lamoree, Stichting Jongerenklooster, www.jongerenklooster.nl (27)

Peter Nissen, hoogleraar Oecumenica Radboud Universiteit Nijmegen en remonstrants predikant
in Oosterbeek, vertegenwoordiger Remonstrantse Broederschap in de Raad van Kerken (9)

Frans van Oosten, Dominicanenklooster Zwolle (29)

Michel Peters, projectmedewerker Remonstrantse Broederschap (pag. 12)

Renée van Riessen, bijzonder hoogleraar christelijke filosofie Universiteit Leiden (pag. 24)

René van der Rijst, predikant; Verhalenhuis/Haarlem (20)

Dick van Royen, Kerkennacht Utrecht, lid landelijke werkgroep Kerkennacht (30)

Karin de Schipper-Visser, directeur SKIN-Rotterdam, www.skinrotterdam.nl (21)

Marleen Stelling, ambassadeur Kerkennacht, presentator EO-televisie (6)

Reintje Stomphorst, predikant Protestantse Kerk in Nederland (18)

Egbert van der Stouw, Protestantse Kerk in Nederland (19)

Arno van der Vuurst de Vries, coördinator/programmeur Verhalenhuis/Haarlem (20)